

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Цена Динчева Желязкова

на тема: Субектност и достойнство

за присъждане на образователно-научната степен „доктор по философия“

Дисертацията съдържа 131 страници, разделени на увод, две глави, заключение и библиография. Списъкът на цитираната и използваната литература съдържа 155 заглавия и Интернет източници, от които 82 на кирилица (български и руски език), 42 заглавия на английски език и 11 допълнителни източника (справочни издания и публични документи).

Уводът обосновава избора на темата и конкретизира целите на дисертацията. Въпросът за онези неща, на които се приписва достойнство, трябва да се реши най-напред, за да се очертае онова поле, в което ще се търси разбирането за природата на достойнството в най-общ смисъл. Според авторката, това не е полето на етическото като конкретизация на проявите на достойнството, а това на онтологията. По думите на самата авторка, „аз намирам, че етическата проблематика е мислима най-напред и в основанията си като онтологическа.“ (с. 2). Приведени са аргументи от теоретически и исторически характер, подкрепящи онтологическия характер на интерпретациите на достойнството, но повечето от тях се ограничават с човешкото достойнство. Обичайните трактовки го свързват с определения като (само)ценност, себеуважение, автономност, моралност и др. Приносът, който авторката очаква да осъществи, е именно в разширяването на онтологията на достойнството извън пределите на човешкото съществуване и аз намирам това за постигнато в дисертацията. Макар авторката да не декларира това изрично, аз намирам подобен

подход за изключително съвременен, защото той ни позволява да припишем достойнство, съответно права, и на не-човешките животни, например; това е нещо, за което носим отговорност, макар и още да не сме я осъзнали в пълна мяра. Така основната цел на дисертацията е да се аргументира тезата, че „достойнството е всеобща, а не особена вътрешна определеност, при това – взета в отношение, т.е. спрямо различното и другото (което значи също -- спрямо себе си като към друго).“ (с.4). Това налага въвеждането на понятието за субектност, защото само с негова помощ достойнството ще се очертае като собствена определеност на субектността. „Според това, като как се мисли и дали изобщо се разгръща онтология на такава вътрешна, безусловна и неотменима ценност, получават своята определеност различните етически и правни разбирания за това, какво е (не)допустимо и дължимо като отношение към и на човеци.“ (с. 5-6) С това се заявява другият приносен момент в дисертацията, а именно, че онтологическото решение на проблема за достойнството е основата за всички останали негови трактовки за нуждите (например, етически и правни) на човешкия живот.

Първата глава анализира наличните употреби на различните думи, с които се обозначава достойнството, във философската традиция и в съвременността. Както самата авторка посочва, резултатите от този анализ могат да се систематизират така: „Достойнството е всеобщото на всяка ценност и става в удържането на единството на стойностното и нестойностното. Всяка ценност е безценна, но достойнството има своята специфика в удържането на прехода от стойност към ценност. А това собствено е субектно постижение. От спецификите на това удържане ще произтичат различните видове и особености на достойнството.“ (с. 7 на автореферата). По-нататък се откроява анализът на развитието на понятието за достойнство, като в секция две е набелязана

първата фаза – достойнството като неопределеност, имаща потенциала да постигне определеност. Тази фаза се открива на нивото на античната философия. Следват анализи на разбиранията за достойнство през останалите епохи на европейската култура, като в логико-аргументативен план фазите обхващат достойнството като възможност и потенциал (вече експлицитно проявени) и достойнството като всеобща определеност, най-характерна за която е самото постигане на субектността, а в нея – на саморазвитие.

Втората глава е посветена вече на собствената динамика на субектността в качеството ѝ на достойнство, т.е., повтарям, на саморазвитието като самоопределение и самосъздаване. Тук искам да поставя на докторантката следния въпрос: каква е разликата между достойнството като самоопределение и свободата като самоопределение (последната дефиниция е често срещана в съвременната философия)? Достойнството се анализира концептуално на фона на няколко контекста, изразяващи субектността. Първо, то се разглежда в отношение към общността. Аргументира се тезата, че достойнството е „всеобщото, възникващо като момента на съ-образяване, момента на допускане и зачитане на особеността“ (с. 12 от автореферата). Следващ контекст е този на знанието, който не може да се пропусне не само от гледната точка на Просвещението, когато знанието се въздига в основополагаща ценност, а и от тази на съвременността и т.нар. „общество на знанието“. Макар че тук акцентът е върху философията на Ф. Бейкън, аналогията с днешния ден са повече от ясни. Може би контекстът на автономията ще е по-добро място да ми бъде отговорено на въпроса за свободата, доколкото според докторантката – следвайки философията на И. Кант – „Автономното същество се „ражда“ от моментите на свободност и разумност“ (с. 13 от автореферата). Последните два контекста – на усвояването и смиренето

(като последното е противопоставено на примирението) довеждат до наблюдения и подкрепящи ги аргументи, от които личи, че динамиката на достойнството наистина изисква преобразуване.

Заклучението накратко резюмира целите на изследването, които няма да повтарям, и систематизира резултатите. Най-добре те са синтезирани в изречението, което показва какво е имала предвид авторката като своя задача, а именно, „Да се открие общото между едни първоначални, както езикови, така и насложени в история на идеите интуиции, че става дума за стойност, за ценност и общоприета специфика от една страна и съвременното схващане за признаване и зачитане на общочовешко и в този смисъл, всеобщо достойнство, от друга.“ (с. 120 на дисертацията). В моето виждане, изследването е един концептуален, и нещо повече, конститутивен анализ на достойнството в хоризонта на човешката агентура (т.е. на дейностите, които човекът извършва, или още по-конкретно – на човешкото поведение), което авторката нарича, следвайки парадигмата на нашата катедра, субектност. Това е едно навременно и отлично проведено изследване.

Напълно съм съгласна с приносите, изтъкнати в автореферата, който адекватно предава съдържанието на дисертацията.

На основание на горното убедено ще гласувам за присъждането на Цена Желязкова на образователната и научна степен „доктор по философия“.

Проф. дфн Анета Карагеоргиева

София, 04.06.2017 г.